

„OPOZIČNÍCI, ROZVRATNÍCI A ĎALŠÍ ČLENOVIA REVOLUČNEJ KLASY...“
BARÓN MIKLÓS WESSELÉNYI V KÚPEĽOCH FRÝVALDOV
A GRÄFENBERG V ROKOCH 1839 – 1843

MICHAL CHVOJKA

CHVOJKA, Michal. “The opposition, subversives and other members of the revolutionary class...” Baron Miklós Wesselényi at the Frývaldov and Gräfenberg spas in 1839–1843. *Historický časopis*, 2017, 65, 2, pp. 217-237, Bratislava.

In this study, the author is concerned with the institutionalization of secret political monitoring at the Habsburg spas of Frývaldov and Gräfenberg in Austrian Silesia around the year 1840. He gives a detailed analysis of the motives, methods, aims and limits of state monitoring of the persons targeted among the visitors to Priesnitz's famous water therapy institution using the example of the case of the Transylvanian Baron Miklós Wesselényi.

Key words: Habsburg Monarchy. Moravia-Silesia. Jeseník. Social and Political Control. Spa Inspection.

Úvod

Koncom 18. a v prvej polovici 19. storočia sa v habsburskej monarchii v dôsledku jozefínskych reforiem,¹ ako aj pod vplyvom ultrakonzervatívneho cisára Františka II. (I.), francúzskych revolučných a napoleonských vojen postupne vyprofiloval politický režim, ktorý býva často spájaný s termínom autoritatívneho a byrokratického policajného štátu². Jeho primárnym cieľom bolo jednak teritoriálne a politicky stabilizovať rakúske súštie

- 1 Pozri napr. OBERHUMMER, Hermann. *Die Wiener Polizei*. Wien : Gerlach & Wiedling, 1938, zv. 1, s. 41-54; BENNA, Anna-Hedwig. *Die Polizeihofstelle. Ein Beitrag zur Geschichte der oesterreichischen Zentralverwaltung*. Wien (Dissertation) 1942, s. 72-86 a 108-120; LEITNER, Hermann. *Der geheime Dienst der Polizei in seinen Anfängen*. Wien (Dissertation) 1994; WALTER, Friedrich. *Die Organisation der staatlichen Polizei unter Kaiser Joseph II.* In *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*. Wien 1927, Bd. VII, S. 22-53 alebo CHVOJKA, Michal. *Die zweite josephinische Reformwende von 1789/90 und die Organisation der “Polizey” zwischen Wien, Brünn und Troppau.* In *Slezský sborník. Acta Silesiaca*, 2015, roč. 113, č. 2, s. 271-286. ISSN 0037-6833.
- 2 Pozri napr. BERNARD, Paul P. *From the enlightenment to the police state: the public life of Johann Anton Pergen*. Urbana : University of Illinois Press, 1991. ISBN 9780252017452; HOEFER, Frank T. *Pressepolitik und Polizeistaat Metternichs: die Überwachung von Presse und politischer Öffentlichkeit in Deutschland und den Nachbarstaaten durch das Mainzer Informationsbüro (1833–1848)*. München : Saur, 1982. ISBN 9783598212932; KUZMICS, Helmut – AXTMANN, Roland. *Authority, State and National Character: The Civilizing Process in Austria and England 1700–1900*. Burlington : Ashgate, 2007, s. 98. ISBN 9780754635604; REICHER, Dieter. *Staat, Schafott und Schuldgefühl : Was Staatsaufbau und Todesstrafe miteinander zu tun haben*. Wiesbaden : Springer, 2003, s. 22 a 88. ISBN 9783663114680 alebo NATHAN, James A. *Soldiers, Statecraft, and History : Coercive Diplomacy and International Order*. Westport : Praeger Publishers, 2002, s. 100. ISBN 0275976351. Alan Sked toto označenie pre metternichovský systém v rokoch 1815 – 1848 naopak odmieta ako prehnané. Pozri SKED, Alan. *Metternich and Austria: An Evaluation*. Basingstoke : Palgrave, 2008, s. 123 a 177. ISBN 9781403991140.

po dlhotrvajúcich vojnách, jednak zabezpečiť habsburský absolutizmus a viedenský *status quo* doma i v Európe. Prepracovaný policajný a bezpečnostný systém mal Rakúsko zároveň chrániť pred novými ideológiami, vzťahujúcou sa inteligenciou a strednými vrstvami, úsilím o konštitučnú prestavbu štátu a v neposlednom rade pred akoukoľvek reálnou i imaginovanou domácou či zahraničnou opozíciou snažiacou sa o radikálnu zmenu spoločenského poriadku.

V tomto kontexte vznikla v habsburskej monarchii, a najmä v jej západných častiach, rozvetvená, hierarchizovaná a centralizovaná sieť policajných riaditeľstiev a komisaariátov ako základňa kontroly príslušných habsburských provincií³. Paralelne vznikali v sledovanom období aj tzv. policajné kúpeľné inšpekcie zamerané primárne na tajnú kontrolu početných zahraničných i domácich kúpeľných hostí v známych destináciách ako napr. Karlove Vary, Teplice, Bad Gastein alebo Baden pri Viedni.⁴ Podobne ako v prípade policajných riaditeľstiev vznikajúcich na základe viedenského modelu sa aj pri policajných kúpeľných inšpekciách (ďalej PKI) zavádzali viac-menej podobné modely tohto nového špecificky orientovaného i geograficky determinovaného kontrolného úradu. Dokladajú nám to archívne materiály úradov na centrálnej (Policajný a cenzúrny dvorský úrad vo Viedni⁵), provinčnej (krajinské guberniá⁶ a policajné riaditeľstvá⁷ v Prahe i Brne), lokálnej (PKI v Gräfenbergu⁸ alebo Krajský úrad v Lokti⁹) i miestnej (magistrátne spisy v Jeseníku¹⁰ alebo Karlových Varoch¹¹) úrovni.

V Mariánskych Láznich, kde Josef Rauscher dokladá takúto inšpekciu od roku 1819, spadol do agendy PKI dozor nad pokojom, poriadkom, verejným životom, zábavami

- 3 Najskôr vzniklo tzv. Vrchné policajné riaditeľstvo („Polizei-Oberdirektion“) roku 1782 vo Viedni. O tri roky neskôr (1785) boli zriadené policajné riaditeľstvá („Polizei-direktionen“) v Prešporku, Budíne, Prahe, Brne a Opave, pričom v Grazi bol menovaný riadiaci policajný komisár s kompetenciou pre celé „vnútorné Rakúsko“ (tzv. Innerösterreich, t. j. územie zahŕňajúce Štajersko, Korutánsko, Kraňsko a Rakúske Primorie). Do roku 1787 potom nasledovali ešte Linz, Miláno, Pešť, Sibiu a Innsbruck. V provinčných metropolách ako Lvov, Terst a Brusel, kde už v minulosti existovali úrady podobné novovznikajúcim policajným riaditeľstvám, sa taktiež uplatnili princípy fungovania podľa viedenského vzoru. Za vlády cisára Františka II. (I.) k nim ešte pribudli Benátky, Klagenfurt, Ľubľana, Salzburg, Trentino a Zadar. Pozri WALTER, Die Organisation der staatlichen Polizei, ref. 1, s. 34-35 a GEBHARDT, Helmut. *Die Grazer Polizei 1786–1850*. Graz : Leykam, 1992, s. 257. ISBN 3701189633.
- 4 Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien (ďalej AVA), fond Polizeihofstelle (ďalej PHS), kartón (ďalej k.) 488b, č. 3635 ex 1813 a Národný archív Praha (ďalej NA), fond České gubernium – prezídium (ďalej ČGP), k. 24, inventárne číslo (ďalej i. č.) 37.
- 5 Pozri napr. AVA, PHS, k. 569, č. 2438 ex 1813; k. 956, č. 3502 ex 1821 alebo k. 1455, č. 1907 ex 1839.
- 6 Pozri napr. Moravský zemský archív Brno (ďalej MZA), fond Moravsko-sliezske gubernium – prezídium (ďalej MSGP), k. 339, č. 4609 ex 1840 a k. 875, č. 337 ex 1838 alebo NA, Prezídium českého gubernia – tajné (ďalej PČGT) 1805–1818, k. 3, i. č. 56/1-2 ex 1812 a k. 4, i. č. 3/4 ex 1812–13.
- 7 Pozri napr. MZA, fond Policajné riaditeľstvo (ďalej PR), k. 5, fólie (ďalej f.) 235-340 alebo k. 91, fólie 40-947.
- 8 Pozri napr. Zemský archív Opava (ďalej len ZAO), fond Policajná inšpekcia kúpeľov Gräfenberg (ďalej PIKG), k. 4, i. č. 44 alebo k. 5, i. č. 51.
- 9 Štátny oblastný archív Plzeň, pracovisko Klášter, fond Krajský úrad Loket, k. 236, i. č. 265 alebo k. 356, i. č. 86.
- 10 Štátny okresný archív Jeseník, fond Archív mesta Jeseník, k. 209, i. č. 761 alebo knihy 122-128. i. č. 131-137.
- 11 Štátny okresný archív Karlovy Vary, fond Archív mesta Karlovy Vary – magistrát, k. N 111, i. č. 3210 alebo k. N 129, i. č. 3224.

kúpeľných hostí a v neposlednom rade ich registrácia prostredníctvom tzv. meldecetlov (t. j. ohlasovacích lístkov, „Meldezettel“). Funkciou tzv. kúpeľného policajného inšpektora („Badepolizeiinspektor“) tu bol poverený pražský policajný úradník Franz Ludwig Richter, čo naznačuje, že PKI boli expozitúrami policajných riaditeľstiev príslušnej habsburskej provincie, a tento fakt hneď potvrdíme pre Moravu a Sliezsko. Hlavné, a tým pádom prísne utajované úlohy tohto policajného kúpeľného inšpektora v Mariánskych Lázních sa týkali sledovania členov Napoleonovej rodiny, predovšetkým grófa zo Saint-Leu a bývalého holandského kráľa (Louis Bonaparte), ako aj ďalších prominentných hostí ako Johann Wolfgang Goethe, veľkvojvoda Karl August von Weimar alebo princ Heinrich von Reuß-Plauen-Schleiz. Inšpektor Richter potom zasielal Pražskému guberniu podrobné správy o dôležitých udalostiach, novinkách, personáliách alebo reflexii politických udalostí kúpeľnými hosťami.¹²

V sliezskych kúpeľoch Frývaldov¹³ a Gräfenberg¹⁴ vznikla PKI v júli roku 1838¹⁵ a bola expozitúrou policajného riaditeľstva v Brne ako metropoly provincie Morava-Sliezsko. Na čele PKI v Gräfenbergu sa preto do roku 1848 postupne vystriedali traja podkomisári policajného riaditeľstva v Brne, a síce Joseph Abramovich Edler v. Adelburg (1838 – 1841), Wenzel Böhm (1841 – 1846) a Johann Nepomuk Lipp (1847 – 1848).¹⁶ Nás bude v tejto štúdii zaujímať v prvom rade to, ako bola vo Frývaldovskom kúpeľnom okrsku¹⁷ tajná politická kontrola organizovaná, ďalej na koho konkrétne a z akých dôvodov bola nasmerovaná a v neposlednom rade na to, čím bola limitovaná a ako možno hodnotiť jej výsledky. Vychádzame pritom z hypotézy, že záležitosti tejto tzv. vyššej polície podmieňoval jednak výkon agendy „nižšej polície“¹⁸ a jej konfliktné

12 Pozri RAUSCHER, Joseph. Sednitzkys Polizeiorgane in Marienbad. In ERNSTBERGER, Anton (Ed.). *Heimat und Volk. Forschungsbeiträge zur sudetendeutschen Geschichte*. Festschrift für W. Wostry. Brno 1937, s. 479-502, tu 482-483, 487, 490 a 497; CHVOJKA, Michal. Die Anfänge der staatlichen sozialen Kontrolle in den schlesischen Kurorten Freiwaldau und Gräfenberg in den Jahren 1838–1841/42. In KURILO, Olga (Ed.). *Kurort als Tat- und Zufluchtsort*. Berlin : Avinus, 2014, s. 29-56, tu s. 32. ISBN 9783869380544.

13 Jeseník (do roku 1947 Frývaldov, nemecky Freiwaldau) – mesto na severe vtedajšieho Rakúskeho Sliezska.

14 Bad Gräfenberg (Lázně Jeseník) – niekdajšia obec v Rakúskom Sliezsku, cca 2 km od dnešného mesta Jeseník, ktorého súčasťou dnes je, a síce pod názvom Lázně Jeseník.

15 Pozri CHVOJKA, Michal. Habsburský policajný dozor nad Priessnitzovými kúpeľmi v dobe predmarcovej. In *Jesenicko* 17/2016, s. 11-17, tu s. 11-12. ISBN 9788087632338.

16 MZA, PR, k. 91, fólia 580-1, Ugarteho guberniálny dekrét pre Maltza z 8. 6. 1841; fólie 577 a 582, Maltzov pripis Böhmovi z 15. 6. 1841; fólia 591, Böhmovo hlásenie pre Brnenské policajné riaditeľstvo z 20. 6. 1841; MZA, PR, k. 9, Böhmovo hlásenie z 31. 10. 1846; MZA, PR, k. 11, hlásenie kúpeľného inšpektora Lippa z 3. 1. 1847 (č. 1/g) a fólie 451-5, Lippova správa z 26. 3. 1848 (č. 21/g).

17 Pod týmto termínom rozumieme územný a kompetenčný rozsah PKI, kde patrilo v prvom rade Gräfenberg ako sídlo Priessnitzových kúpeľov, ďalej mesto Frývaldov, kam sa jednak kúpeľní hostia sťahovali na zimu a kde taktiež existoval vodoliečebný ústav Josefa Weissa a nakoniec osada Lindewiese (Lázně Lipová), kde od roku 1839 viedol malé hydropatické kúpele Johannes Schroth. Pozri MZA, PR, k. 5, Adelburgov raport z 29. 6. 1839.

18 Do jej kompetencií spadala napríklad ochrana verejného poriadku, bezpečnosti, dobrých mravov, dozor nad kvalitou potravín, dodržiavaním stanovených cien, tulákmi a žobrákmi, ako aj sanitárne alebo požiarne záležitosti. Porovnaj MZA, fond Moravské místopríslušníctví – starší, k. 2438, „*Verzeichniß deren dem Polizey-Direktor noch zuzuhilfenden Polizeygegenstände*“, guberniálny dekrét moravsko-sliezského guvernéra grófa Ludwiga Cavrianiho z 20. 10. 1785; GEBHARDT, ref. 3, s. 57-59 alebo *Der Rheinische*

prerozdelenie medzi politické (magistrát vo Frývaldove a Krajský úrad v Opave) a policajné orgány (PKI na Gräfenbergu), jednak hierarchicky podmienené personálne deficity PKI a exponovaná geografická poloha týchto kúpeľov.

Inštitucionalizácia tajnej kontroly na Gräfenbergu a vo Frývaldove

Malú osadu Gräfenberg neďaleko mesta Frývaldov v severozápadnej časti Rakúskeho Sliezska preslávil Vincenz Priessnitz, ktorý tu roku 1826 otvoril súkromné kúpele založené na revolučnej hydropatickej liečebnej metóde¹⁹. V priebehu 30. rokov 19. storočia sa mimoriadne zvýšil počet ich návštevníkov, a to zo 45 v roku 1829 na cca 200 v roku 1835, až po 1577 v roku 1839. Až do revolúcie roku 1848 si potom Priessnitz udržiaval stabilne 1000 až 1400 kúpeľných hostí.²⁰ Okrem toho ešte z iniciatívy veterinára Josefa Weissa vznikli kúpele vo Frývaldove roku 1836 a prírodný liečiteľ Johannes Schroth založil roku 1839 menší vodoliečebný ústav v neďalekej osade Lindewiese (dnes Lipová-Lázně)²¹.

Medzi známymi návštevníkmi kúpeľov na Gräfenbergu a vo Frývaldove nezaraďujeme iba lokálne a rakúske šľachtické elity (napr. kniežatá Moritz, Karl a Franz Liechtensteinovci²² alebo gróf Leopold Sedlnitzky²³) a príslušníkov vládnucej habsburskej dynastie (arcivojvodovia Karl Ferdinand a Maximilian), ale taktiež známe osobnosti z nemeckého a poľského územia, Uhorska či Ruska. V tejto súvislosti spomeňme napr. pruských princov Alberta a Friedricha, princa Friedricha Wilhelma von Nassau-Weilburg, vojvodu Heinricha von Anhalt-Köthen a vdovu po jeho bratovi, vojvodkyňu Júliu von Anhalt-Köthen, ex-generálov poľskej revolúcie rokov 1830/31 Jana Zygmunta Skrzyneckeho, Józefa Chłopickeho, Stanisława Klickeho alebo Józefa Szymanowskeho²⁴,

Bund. Eine Zeitschrift historisch-politisch-statistisch-geographischen Inhalts. Frankfurt am Main 1810, zv. 14, s. 231-2.

- 19 Pozri KOČKA, Miloš – KUBÍK, Alois. *Vincenz Priessnitz. Světový přírodní léčitel*. Štíty : Veduta, 2006. ISBN 8086438163; HELFRICHT, Jürgen. *Vincenz Priessnitz (1799–1851) und die Rezeption seiner Hydrotherapie bis 1918: ein Beitrag zur Geschichte der Naturheilbewegung*. Husum : Matthiesen, 2006. ISBN 3786841055 alebo HEYLL, Uwe. *Wasser, Fasten, Luft und Licht. Die Geschichte der Naturheilkunde in Deutschland*. Frankfurt am Main : Campus, 2006. ISBN 9783593379555. Na atraktivitu, renomé a Priessnitzovu metódu vodoliečby poukazovali už aj početné dobové diela, ako napr. HERMANN, Wilhelm. *Neueste Erfahrungen über die Heilkraft des kalten Wassers*. Neisse-Leipzig 1835; OERTEL, Eucharius F.CH. *Die allerneuesten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Nürnberg 1837, najmä s. 3-65; MUNDE, Carl. *Die Gräfenberger Wasserheilstalt und die Prießnitz'sche Curmethode*. Leipzig 1840; RIECKE, L.S. *Erfolge der neueren Wasserkuren bei Augen-Krankheiten*. Inaugural-Dissertation. Tübingen 1840, S. 3-21 oder HORNER, Dr. *Auszug aus dem Commissionsberichte über die Kaltwasserkuren des V. Prießnitz zu Gräfenberg*. München 1840, S. 3-16.
- 20 HELFRICHT, ref. 19, s. 152.
- 21 OERTEL, ref. 19, s. 3-13; HEYLL, ref. 19, s. 28-32. Pozri aj WEISS, J. *Handbuch der Wasserkunde für Aerzte und Laien*. Leipzig 1847; KADNER, P. *Die Schroth'sche Heilmethode nach eigener auf selbstgemachte Erfahrungen gegründeter Anwendungsweise*. Leipzig 1851.
- 22 Šľachtický rod Liechtensteinov vlastnil už od 13. storočia majetky na južnej Morave (s rezidenciami na zámkoch Lednice a Valtice), ku ktorým v 17. storočí postupne pripojili rozsiahle majetky v sliezskejších kniežatstvách Opava a Krnov. Pozri *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy, zv. 1 (A-M)*. Ostrava 2005, s. 507. ISBN 8073680246.
- 23 Ako vrocavský biskup v rokoch 1835 – 1840 vlastnil vo Frývaldove zámok.
- 24 *Bayerische National-Zeitung*, č. 163 zo 16. 10. 1838, s. 666 alebo *Der Hausfreund*. Ein Morgenblatt

popredného hovorcu reformnej opozície v Uhorsku a Sedmohradsku baróna Miklósa Wesselényiho z Hadadu, skladateľa Franza Liszta či ruského veľvyslanca vo Viedni Dmitrija Pavloviča Tatiščeva²⁵.

V súvislosti s takýmto rapidným nárastom kúpeľných hostí a ich pestrým národnostným i stavovským zložením vznikla, ako sme už uviedli, v lete roku 1838 na Gräfenbergu ďalšia habsburská PKI. V náčrte inštrukcie pre kúpeľného inšpektora Adelburga čítame, že jeho prvou a najdôležitejšou povinnosťou bolo presne poznať všetkých cudzincov v tamojších kúpeľoch, obzvlášť v súvislosti so spôsobom ich myslenia.²⁶ Aj ďalšie paragrafy nám ukazujú, že hlavné povinnosti PKI spočívali v sledovaní podozrivých osôb, ako napr. vandrujúcich remeselníckych tovarišov, rôznych dobrodruhov, potulných umelcov a predovšetkým cudzincov z krajín postihnutých revolúciami.²⁷

Prostriedkami na dosiahnutie týchto zámerov mala byť podľa inštrukcie jednak riadna registrácia všetkých kúpeľných hostí prostredníctvom meldecetlov a kontroly pasov, ďalej ohlasovacia povinnosť miesta ich pobytu zo strany majiteľov hostincov alebo ďalších ubytovateľov, ako aj prieskumy tajných spolupracovníkov na Gräfenbergu.²⁸ Až so splnením týchto úloh sa mal policajný kúpeľný inšpektor starať o pohodu a spokojnosť kúpeľných hostí.²⁹ V tomto kontexte je nutné podotknúť, že dozor nad verejným pokojom, poriadkom a mravmi na Gräfenbergu síce prináležal magistrátu vo Frývaldove, ale kúpeľný inšpektor mohol vzhľadom na odláhosť Priessnitzovho vodoliečebného ústavu od mesta v naliehavých prípadoch vykonávať aj tieto kompetencie.³⁰ Policajný prezident vo Viedni gróf Jozef Sedlnický však jednoznačne vyžadoval primárne plnenie cieľov vyššej, resp. tajnej polície, ktoré zahŕňali sledovanie politických postojov zahraničných, najmä poľských³¹ kúpeľných hostí, ich verbálnej i písomnej komunikácie a ich kontaktov.³²

Novú byrokratickú metódu na sledovanie pohybu kúpeľných hostí predstavovala registrácia ich výletov do blízkeho okolia,³³ resp. blízkej cudziny³⁴. Kompetenciou vydá-

---

(Augsburg), č. 24 z 27. 1. 1839, s. 95.

25 Pozri CHVOJKA, ref. 12, s. 30-31.

26 ZAO, PIKG, k. 4, i. č. 44, Entwurf einer Instruktion für die k.k. Polizey-Kur-Inspektion im Kurort Graefenberg, vidované 26. 6. (1838), § 1 a 11.

27 Ref. 26, § 12, 14, 16 a 17.

28 Ref. 26, § 2-10, 13, 17.

29 Ref. 26, § 17.

30 ZAO, PIKG, k. 4, i. č. 44, f. 120 recto, § 23, Adelburgove poznámky k inštrukcii pre policajných inšpekčných komisárov v českých kúpeľoch.

31 Tým sa však v rámci tejto štúdie venovať nebudeme, pretože to je materiál na veľkú osobitnú štúdiu a znemožnilo by nám to podrobne sa venovať dvom vybraným osobám.

32 MZA, PR, k. 5, f. 230, Sedlnického prípis brnenskému policajnému riaditeľovi Maltzovi z 19. 8. 1838.

33 V rámci Moravy a Sliezska išlo o výjazdy do Cukmantlu (dnes Zlaté Hory) vo vzdialenosti dvoch míľ a v okolí tohto mesta buď na neďaleké pútnické miesto Panny Márie Pomocnice na Příčnom vrchu (Mariahilf), alebo na kopec Biskupská Kupa (Bischofskoppe). Ďalšie výlety sa podnikali na Janský Vrch (Johannesberg), t. j. zámok v meste Javorník vzdialený cca tri míle od Gräfenbergu, do Karlovej Studánky (Karlsbrunn) asi štyri až päť míľ a odtiaľ cez hranicu Olomouckého kraja na Praděd (Altvater-Berg). Pozri ZAO, PIKG, k. 6, i. č. 60, raport policajného kúpeľného inšpektora Adelburga pre moravsko-sliezskeho guvernéra grófa Ugarteho z 19. 9. 1838.

34 Tu sa najčastejšie výlety robili do cca štyri hodiny vzdialeného pruského pevnostného mesta Nysa (Neis-

vať priepustky (tzv. Passierscheine alebo Geleitsurkunden) na takéto cesty najskôr PKI nedisponovala, ale už v auguste 1838 ju získala³⁵ jednak kvôli regulácii nezákonných³⁶ prechodov hraníc, jednak kvôli získaniu prehľadu o pohybe kúpeľných hostí³⁷ a konečne aj kvôli zvýšeniu prestíže PKI ako nového štátneho úradu na Gräfenbergu. Gróf Sedlnický však zdôrazňoval, že tieto priepustky sa majú udeľovať len pri odôvodnených príležitostiach³⁸ a navyše jedine osobám, o „neškodnosti“ ktorých nebolo v dôsledku dlhodobého sledovania žiadnych pochybností.³⁹ Policajný inšpektor Adelburg bol zároveň povinný pravidelne informovať krajinského guvernéra v Brne grófa Alojza Ugarteho o udelených priepustkách, pretože ten si nárokoval hlavnú právomoc pri určovaní vzdialenosti a časovej dĺžky výletov kúpeľných hostí.⁴⁰

Popri legálnych prostriedkoch PKI na získavanie osobných/dôverných informácií o kúpeľných hostoch ako boli meldecetly, priepustky na výlety alebo účasť policajného inšpektora na spoločenských podujatiach na Gräfenbergu a Frývaldove existovali, pravda, taktiež nelegálne, resp. tajné metódy. V tomto smere bola azda najdôležitejšia nenápadná kontrola ich korešpondencie. Inštrukcia pre kúpeľného inšpektora o nej síce priamo nehovorí, ale dá sa vydedukovať už z jej prvého paragrafu, ktorý uvádza, že inšpektor je povinný „s múdrou obozretnosťou a patričnou skromnosťou podrobovať každého cudzinca precízne a zároveň nepozorovanému sledovaniu“.⁴¹ Oveľa explicitnejšie to vyjadril šéf habsburskej polície v polovici augusta 1838 v liste brnenskému policajnému riaditeľovi, keď zdôrazňuje, aké je naliehavé sledovať politické postoje cudzincov – najmä Poliakov – na Gräfenbergu a všímať si ich ústnu aj písomnú komunikáciu.⁴² Pretože v Jeseníku bola len filiálka⁴³ poštového úradu sídljaceho v Cukmantli⁴⁴, kúpeľný inšpektor Adelburg realizoval tieto usmernenia tak, že za finančnú odmenu

---

se) a jeho okolia, potom na kopec Landek ležiaci nad sútokom riek Odra a Ostravica, zhruba päť míľ od Gräfenbergu a napokon na Kralický Sněžník (kopec nesie nemecký názov „Schneeberg“, rovnomenné pohorie je zasa označované ako „Das glätzische Gebirge“). Pozri ZAO, PIKG, k. 6, i. č. 60, Adelburgov raport pre Ugarteho z 19. 9. 1838.

35 Tým sa zároveň upravil § 13 inštrukcie pre PKI Gräfenberg. Pozri MZA, PD, k. 91, f. 78, Ugarteho dekrét pre Maltza z 15.9.1838.

36 To jest uskutočnených aj bez riadne vystaveného cestovného dokumentu.

37 MZA Brno, PR, k. 91, f. 61, Adelburgova správa z 5. 8. 1838.

38 ZAO, PIKG, k. 6, i. č. 60, Sedlnického prípis Ugartemu z 3. 9. 1838.

39 MZA, PR, k. 5, f. 237, Sedlnického prípis Maltzovi z 19. 8. 1838.

40 MZA, PD, k. 91, f. 78, Ugarteho dekrét pre Maltza z 15. 9. 1838.

41 ZAO, PIKG, k. 4, i.č. 44, náčrt inštrukcie pre Gräfenberg, § 1.

42 MZA, PR, k. 5, Sedlnického prípis Maltzovi z 19. 8. 1838.

43 Dr. Carl Munde, učiteľ na banskej akadémii vo Freibergu, vydavateľ časopisu *Wasserfreund* a kúpeľný hosť na Gräfenbergu, vo svojich pamätiach uvádza, že poštový úrad v Cukmantli (Zlatých Horách) niekedy nechal doručovať listy a peňažné poukážky prostredníctvom svojho vlastného posla a s obídenným frývaldovskej pošty. Ak bol však dotýčný kúpeľný hosť odcestovaný a na frývaldovskej pošte len uviedol adresu, na ktorú mu majú poštu doručiť, mohli vzniknúť neprijemné komplikácie a prieťahy. Posol z Cukmantlu, ktorý o takejto dohode nevedel, sa totiž vracal s listom naspäť do Cukmantlu, odkiaľ sa nedoručený list posielal naspäť pisateľovi. Pozri MUNDE, Carl. *Memoiren eines Wasserarztes*, zv. 2. Dresden : Arnold, 1844, s. 138-9.

44 Slezske mesto severovýchodne od Frývaldova, nemecky „Zuckmantel“, od roku 1948 „Zlaté Hory“.

nadviazal dôvernú spoluprácu s biskupským⁴⁵ poslíčkom a zberačom listov Jánom Saue-rom. Ten Adelburgovi vždy na jeho pokyn uviedol pisateľov i adresátov prichádzajúcich, resp. odchádzajúcich listov. Kúpeľný inšpektor taktiež osobne nahliadal do listov, a to buď na pošte pod zámienkou hľadania vlastnej pošty, alebo priamo vo svojej kancelárii, čo mu umožňovala skutočnosť, že sa uňho „listonoš“ nezriedka zastavoval, aby sa pýtal na bydliská adresátov alebo požiadal o pomoc pri lúštení nečitateľne napísaných mien a adries.⁴⁶ Adelburg celkovo vyjadroval spokojnosť so spoluprácou, spoľahlivosťou a mlčanlivosťou Jána Sauera, ktorému potom bola od začiatku septembra 1838 aj oficiálne zverená funkcia zberača listov vo Frývaldove.⁴⁷

Takú citlivú záležitosť, za akú perľustráciu listov možno nepochybne považovať, bolo nutné vykonávať bez kompromitovania PKI⁴⁸ a s obmedzením sa na tých kúpeľných hostí, ktorí mali byť vzhľadom na ich politickú nespoľahlivosť podrobení nepretržitému rigoróznemu sledovaniu.⁴⁹ Týkalo sa to napr. veterána napoleonských vojen, plukovníka baróna Franza Alexandra von Bolzu⁵⁰, poľskej kňažnej Terezy Lubomirskej, rodenej Czartoryskej⁵¹ alebo sedmohradského šľachtica Miklósa Wesselényiho, ktorému sa budeme v tejto štúdii bližšie venovať v dvoch osobitných podkapitolách.

Existovalo však niekoľko ciest, ako vedome či nevedome obísť policajnú kontrolu korešpondencie. Keď pominieme absurdnú možnosť, že kúpeľní hostia mohli prestať písať listy, mohli na zasielanie korešpondencie využívať – teda aspoň tí zámožnejší z nich – napríklad osobných kuriérov⁵² alebo svoje listy posielat' cez Prusko. Práve tento spôsob predstavoval jednu z najľahších možností a kúpeľný inšpektor Adelburg ho chcel eliminovať, aspoň v zimnom období, presunom sídla inšpekcie z Gräfenbergu do Frývaldova. Tam mohol lepšie sledovať komunikáciu kúpeľných hostí s rôznymi kramármi („Grünzeughändler“) či osobami, ktoré pre návštevníkov kúpeľov zaobstarávali rôzny tovar komisným⁵³ spôsobom v neďalekej pruskej Nyse.⁵⁴

---

45 Ján Sauer bol v službách vrocavského biskupa (v tom čase ním bol gróf Leopold Sedlnický, brat policajného prezidenta vo Viedni), ktorý mal vo Frývaldove svoj zámok.

46 MZA, PR, k. 5, Adelburgov raport z 10. 4. 1839.

47 MZA, PR, k. 5, f. 274, Adelburgov raport z 1. 10. 1838; f. 321 verso, Adelburgov raport zo 16. 11. 1838.

48 MZA, PR, k. 5, f. 321 verso, Adelburgov raport zo 16. 11. 1838.

49 MZA, PR, k. 5, f. 307, Maltzov prípis Sedlnickému z 8. 11. 1838.

50 MZA, PR, k. 5, výťah z Adelburgovho raportu zo 4. 11. 1838. Pozri aj Franz Alexander Reichsfreiherr von Bolza und dessen alleruntertänigste Rechtsvorträge. Winterthur 1843, s. 5, 7-8.

51 MZA, PR, k. 5, f. 321 verso, Adelburgov raport zo 16. 11. 1838.

52 Kňažná Tereza Lubomirska tak dostala niekoľko listov prostredníctvom osobného kuriéra Samuela Vuffraga, pôvodom zo Švajčiarska. Tento pricestoval do Gräfenbergu 2. novembra 1838 s pasom švajčiarskeho konzulátu v Londýne vystavenom 9. augusta 1838. Ako dôvod svojho príchodu uviedol, že si v miestnych kúpeľoch chce nechať vyličiť bedrá. Pozri MZA, PR, k. 5, f. 313 verso, Adelburgov raport zo 4. 11. 1838.

53 Komisný obchod sa realizuje v troch základných krokoch. Obchodník (často majiteľ) odovzdá svoj vybraný tovar zadarmo komisiónárovi a dohodne s ním minimálnu predajnú cenu. Komisiónár tento tovar potom predáva kupujúcim za kúpnu cenu, ktorá je vyššia ako cena dohodnutá s obchodníkom. Po uskutočnení predaja následne komisiónár vyplatí obchodníkovi dohodnutú cenu za jeho tovar. Nepredaný tovar sa po uplynutí dohodnutého času vracia naspäť obchodníkovi.

54 MZA, PR, k. 5, Adelburgov raport z 10. 4. 1839.

Ako sa dozvedáme z prípisu brnenského policajného riaditeľa Karla Ludwiga Maltza z konca júna 1841, korešpondenčná kontrola v sliezskych kúpeľoch podliehala geograficky podmienenému členeniu.⁵⁵ Všetky listy z Uhorska do Frývaldova a naspäť išli kvôli perlustrácii cez Brno a Viedeň. Listy smerujúce z alebo do západného a južného Nemecka, Belgicka alebo Francúzska sa zasielali výlučne cez moravskú metropolu, kde boli podrobené perlustrácii, prípadne sa podľa potreby mohli skopírovať a poslať brnenskou poštovou lóžou ďalej do Viedne. Najproblémovejšou sa ukázala byť kontrola listov zo severu a severovýchodu, t. j. z poľských území Pruska (napr. Veľkopoľsko alebo Poznaňsko), Ruska (napr. Volyň a Podolie) i Rakúska (Halič). Najmä spomínané neďaleko ležiace pruské územia boli logickou voľbou pre pruských a ruských návštevníkov, pričom takto zasielané listy z Nysy cez Vroclav zároveň obchádzali rakúske poštové úrady. Túto „informačnú stratu“ znásobovala aj skutočnosť, že kúpeľný inšpektor mohol pri peknom počasí len ťažko odmietat' vydávanie priepustiek na výlety do Nysy a podobne problematické a nežiaduce boli aj časté prísne osobné prehliadky výletníkov na rakúskych hraničných colných úradoch.⁵⁶

Podľa brnenského policajného riaditeľa Maltza sa na vyriešenie tejto situácie ponúkali dve možnosti. Prvou a ideálnou opciou, hoci finančne i personálne náročnou, by bolo povýšenie inštitútu zberača listov vo Frývaldove na riadny poštový úrad so zodpovedajúcim kvalifikovaným personálom. Reálnejším riešením sa však ukazovalo poverenie frývaldovského zberača listov Jána Sauera, aby listy pre alebo od „politicky nespohľadlivých osôb“ pred ich odoslaním, resp. dorúčením zasielal najskôr vrchnému poštovému úradu do Brna, samozrejme za účelom ich perlustrácie. Tým by však vzniklo oneskorenie pošty o celé tri dni, čo by určite pri častejšom opakovaní nezostalo bez povšimnutia. Tento deficit sa ešte dal pri listoch posielaných z Frývaldova znížiť o jeden deň tým, že takto posielané listy do Brna by sa už neposielali naspäť do Frývaldova, ale išli by cez Opavu priamo do Haliče, Pruska alebo Ruska.⁵⁷

Už tieto problémy ukazujú, že kontrola korešpondencie trpela personálnymi, finančnými i organizačnými deficitmi, pričom ju obmedzovala tak geografická poloha sliezskych kúpeľov, ako aj úzkostlivé ohľady na zamedzenie „verejného rozruchu“ zo strany habsburských úradov.

Príprava na sledovanie baróna Miklósa Wesselényiho

V rokoch 1839 – 1843 a neskôr aj v rokoch 1848 – 1850 pobýval vo Frývaldove a na Gräfenbergu aj Miklós (Mikuláš, Niklas) Wesselényi (Vešelényi), sedmohradský magnát a jedna z popredných postáv reformnej opozície v Uhorsku. Jeho politické a literárne aktivity či politický proces sú už odbornej verejnosti dobre známe.⁵⁸ Naším cieľom bude

55 MZA, PR, k. 91, Maltzov prípis Ugartemu z 25. 6. 1841.

56 Ref. 55. Pozri aj CHVOJKA, ref. 12, s. 40.

57 MZA, PR, k. 91, Maltzov prípis Ugartemu z 25. 6. 1841, f. 587-8.

58 Pozri napr. ANDICS, Erzsébet. *Metternich und die Frage Ungarns*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1973; DEÁK, Ágnes. Miklós Wesselényi on the Future of the Habsburg Empire and Hungary. In ROMSICS, Ignác – KIRÁLY, Béla K. (eds.) *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Reconciliation Efforts, 1848–1998*. Budapest : CEU Press, 1999, s. 21–40. ISBN 9789639116283 alebo DÉNES, Iván Z. Political vocabularies of the Hungarian liberals and conservatives in the Reform era. In DÉNES, Iván. Z. (ed.) *Lib-*

doplniť ich o analýzu jeho pobytu v sliezskych kúpeľoch⁵⁹ cez prizmu habsburskej politickej kontroly.⁶⁰

Wesselényi⁶¹ bol vzhľadom na svoju predchádzajúcu činnosť i proces centrálnymi viedenskými úradmi označovaný za „*demagogického fanatika, šíriteľa revolučných princípov, rozvracača poriadku a jedného z najostrejších odporcov c. k. vlády*“ a pre zneužitie verejnosti a urážku majestátu ho v roku 1837 odsúdili na trojročné väzenie v budínskej pevnosti.⁶² Cisár František I. mu vzhľadom na jeho silné očné bolesti v marci 1839 schválil žiadosť o povolenie šesťmesačnej kúry vo Frývaldove a na Gräfenbergu pod podmienkou, že sa odtiaľ nevzdiali a bude sa tam správať pokojne a v zmysle rakúskych zákonov. Po ukončení liečby sa mal Wesselényi vrátiť naspäť do žalára v budínskej pevnosti, pretože liečebný pobyt sa, prirodzene, nemal započítavať do doby plynutia trestu.⁶³ Z ďalších cisárskych nariadení vyplýva, že oku rakúskej polície nemal ujsť ani jediný krok Wesselényiho v sliezskych kúpeľoch. Tamojší kúpeľný inšpektor Adelburg mal povinnosť dôkladne sledovať jeho sociálne kontakty, postoje a politické vyjadrenia, dbať na nenápadnú, ale o to precíznejšiu kontrolu a perlustráciu jeho korešpondencie, sledovať Wesselényiho styky a prípadné tajné spolky s Maďarmi, Haličanmi, Poliakmi

---

erty and the Search for Identity : Liberal Nationalism and the Legacy of Empires. Budapest; New York : CEU Press, 2006, s. 155-196, najmä s. 158-163. ISBN 9789637326448.

- 59 Wesselényi korešpondoval s Vincenzom Priessnitzom už v júli 1838 zo sedmohradského Krassó, keď mu v osobitnom liste popisoval svoje zdravotné ťažkosti. Pozri Štátny okresný archív Jeseník, fond Priessnitz-Ripper, k. 3, Priessnitzova korešpondencia z roku 1838, list baróna Miklósa Wesselényiho z 29. júla 1838.
- 60 Od štúdie Dušana Uhlířa pod názvom „Slezské vyhnání uherského disidenta. Baron Miklós Wesselényi v Gräfenbergu“ (In *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, roč. 3, 2010, s. 71-82) by sa sice očakávali informácie v tomto smere, ale nie je tomu tak, pretože tu nachádzame viac-menej len údaje o živote a politických aktivitách Wesselényiho (a čiastočne i Lászlóa Lovássyho) do roku 1838. O jeho následnom pobyte na Gräfenbergu sa dozvedáme len niekoľko všeobecných údajov na stranách 76-78. Podobne aj článok KISS, László. Najslávnejší uhorský pacient V. Priessnitz: barón Miklós Wesselényi (1796 – 1850). In *Jesenicko*, zv. 1, 2000, s. 7-12. ISSN 1213-0192. Borbála Csoma sa zasa vo svojom článku (CSOMA, Borbála. Miklós Wesselényi, korešpondencia a denníkové záznamy z liečebného pobytu vo Frývaldove. In *Jesenicko*, zv. 8, 2007, s. 5-15. ISSN 1213-0192) venuje medicínskym stránkam Wesselényiho pobytu vo Frývaldove a na Gräfenbergu a ich reflexii vo Wesselényiho korešpondencii a denníku V podobnom duchu sa nesie aj jej ďalšia štúdia (CSOMA, Borbála. Magyar fűrdővendégek a gräfenbergi vízgógyintézetben. Egy Bohémiai fűrdő mindennapjai magyar szemmel. In *Coral – Journal for Social History* (Korall Társadalomtörténeti folyóirat), zv. 7-8, 2002, s. 78-94), kde pridáva ďalšie informácie o priebehu liečby u Priessnitz, každodennom živote v kúpeľoch i o Wesselényiho spoločenských aktivitách vo Frývaldove a na Gräfenbergu.
- 61 Mimochodom, prvýkrát, hoci nepriamo, sa politické a policajné úrady habsburskej provincie Morava-Sliezsko zaoberali Wesselényim už v auguste 1834. Vtedy sledovali jeho bývalého súkromného sekretára Józsefa Andrássyho počas krátkeho pobytu v Brne, najmä za účelom zistiť od neho informácie o „machináciách“ sedmohradského „demagóga a opozičníka“ Wesselényiho. Pozri MZA, PR, k. 4, Sedlnického prípis brnenskému policajnému riaditeľovi Muthovi z 2. 8. a 22. 8. 1834 a brnenské raporty o Andrássym z 11. 8., 16. 8. a 26. 8. 1834.
- 62 MZA, MSGP, k. 875, f. 70, Sedlnického prípis Ugartemu z 23. 3. 1839. Pozri aj WURZBACH, Constant von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Wien : k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1887, zv. 55, s. 157-158 alebo UHLÍŘ, Slezské vyhnání, ref. 60, s. 74-75.
- 63 MZA, MSGP, k. 875, f. 70, Sedlnického prípis Ugartemu z 23. 3. 1839. Constant von Wurzbach nesprávne uvádza, že mu bolo dovolené stráviť v kúpeľoch kvôli chorobe celý zvyšok trestu. Pozri WURZBACH, ref. 62, s. 158.

alebo inými cudzincami a samozrejme zabezpečiť, aby Wesselényi v žiadnom prípade neopustil kúpele.⁶⁴

Šéf habsburskej polície gróf Sedlnický okrem toho urgoval guvernéra Haliče, aby pobytu v Gräfenbergu a Frývaldove povoloval iba „*politicky spoľahlivým osobám*“. Zároveň požiadal prezídium Uhorskej dvorskej kancelárie, aby mu podávala informácie o tých uhorských osobách, ktoré pcestujú do „*našich sliezskych kúpeľov*“ a „*patria do triedy opozičníkov a rozvracačov*“.⁶⁵ Takto plánoval Sedlnický zásahom zhora obmedziť, resp. kontrolovať príchod potenciálnych spojencov a prípadných kontaktných osôb⁶⁶ pre Miklósa Wesselényiho. Kúpeľný inšpektor dostal v tomto ohľade úlohu, aby realizoval dôkladnú cudzineckú kontrolu „podozrivých“ kúpeľných hostí zo susedného Pruska, obzvlášť tých, ktorí by chceli nadviazať s Wesselényim osobný kontakt. Pokiaľ by takéto osoby nemali v poriadku cestovné pasy, resp. by sa tam neuvádzal Gräfenberg ako cieľová či tranzitná zastávka, mal to Adelburg okamžite využiť ako zámienku pre ich vykázanie z kúpeľov.⁶⁷ Zároveň mal grófovi Sedlnickému do Viedne zaslať každých osem dní zoznam kúpeľných hostí prichádzajúcich z Uhorska alebo Sedmohradska.⁶⁸

Z hľadiska kontroly Wesselényiho korešpondencie boli taktiež prijaté viaceré opatrenia. V prvom rade – ako sme ukázali v predchádzajúcej podkapitole – išli všetky listy z Uhorska do Frývaldova kvôli perlustrácii cez Brno a Viedeň. Okrem toho bol „*dôveryhodný a spoľahlivý*“ správca poštového úradu v Opave Franz Hannich poverený, aby kvôli perlustrácii zasielal listy smerujúce z Frývaldova alebo Cukmantlu do Uhorska, Haliče alebo „Poľska“ v osobitnej zložke do Viedne. To, či Wesselényi tajne⁶⁹ zasielal alebo dostával listy z Haliče, poľských záborov Ruska a Pruska alebo zo zahraničia, už mal „*s obozretnosťou a podnikavosťou*“ zistiť policajný kúpeľný inšpektor.⁷⁰

Moravsko-sliezsky guvernér Ugarte v osobitnom dekrete Adelburga zároveň vyzval, aby sa snažil s primeranou opatrnosťou získať si dôveru Vincenza Priessnitzu pre spoluprácu v kauze Wesselényi. Zakladateľ kúpeľov na Gräfenbergu totiž disponoval z policajného hľadiska veľmi zaujímavými znalosťami o životospráve a špeciálnych pomeroch jednotlivých kúpeľných hostí. Konkrétne vedel napr. ich časové harmonogramy, miesta ich pobytu počas dňa a v neposlednom rade aj ich prípadnú spoločnosť. Okrem

64 Inšpektor Adelburg mal v tomto ohľade prísne inštrukcie, ktoré mu o. i. zakazovali vypísať Wesselényimu priepustku na exkurziu mimo kúpeľov. Výnimku mali tvoriť bežné zdravotné prechádzky či výjazdy na koni do najbližšieho okolia (napr. „Böhmschdorf/Česká Ves“ alebo „Lindewiese/Lipová“) na základe lekárskeho odporúčania. Porovnaj MZA, MSGP, k. 875, f. 84, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. apríla 1839.

65 MZA, MSGP, k. 875, f. 70, Sedlnického prípis Ugartemu z 23. 3. 1839.

66 Moravsko-sliezsky guvernér Ugarte upozornil inšpektora Adelburga napr. na Ferencu Darvaya, stoličného sudcu z uhorského komitátu Krassó-Szörényi. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 85, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. 4. 1839.

67 MZA, MSGP, k. 875, f. 70, Sedlnického prípis Ugartemu z 23. 3. 1839.

68 MZA, MSGP, k. 875, f. 110, Sedlnického prípis Ugartemu z 10. 4. 1839.

69 V tomto ohľade išlo o prípadných adresátov, smery takejto korešpondencie, jej prostredníkov ako aj spôsoby jej prijímania a odosielania. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 85, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. 4. 1839.

70 MZA, MSGP, k. 875, f. 70, Sedlnického prípis Ugartemu z 23. 3. 1839. Pozri aj f. 80, Maltzova správa pre Sedlnického z 27. 3. 1839.

toho sa, prirodzene, núkala možnosť nenápadne využívať na denunčiaciu obslužný personál v kúpeľoch.⁷¹ Policajný riaditeľ Maltz zároveň odporúčal, aby inšpektor Adelburg počas pobytu Wesselényiho v Priessnitzových kúpeľoch zamestnal „*šikovnú a plne spoľahlivú osobu*“, t. j. dôverníka, ktorý by za dennú odmenu vo výške cca 48 grajciarov (až maximálne jeden zlatý) tohto uhorského disidenta osobne sledoval.⁷²

O všetkých týchto bodoch mal zároveň Adelburg podávať policajnému prezidentovi do Viedne osobitné správy v pravidelných dvojtýždňových intervaloch, pričom o zaujímavých a dôležitých udalostiach bol povinný referovať okamžite. Plánovaný príchod Wesselényiho na Gräfenberg sa odrazil aj v personálnom náraste policajnej kúpeľnej inšpekcie, aby sa mohli (s-)plniť stanovené ciele. Inšpektorovi Adelburgovi tak Sedlnický povolil jedného praktikanta a pre prípad nutnosti aj jedného úradného sluhu („*Amtsdiener*“).⁷³

Príchod baróna Wesselényiho sa napokon uskutočnil v prvej polovici apríla 1839. Podľa Sedlnického správy štátny väzeň Miklós Wesselényi vyrazil v noci 11. apríla extrapoštou z Budína v sprievode (eskorte) nadporučíka Františka Stoklasu a šikovateľa Ruwalda a vydal sa cez Viedeň, Brno⁷⁴, Olomouc, Šternberg do Vrbna pod Pradědom a odtiaľ ďalej do Frývaldova⁷⁵, kam nakoniec dorazil 17. apríla 1839 okolo 11.00 doobeda. Wesselényi sa spoločne so svojím sluhom Johannom (Jánosom) Danisom⁷⁶ následne ubytoval v dome na frývaldovskom námestí, na ktorý mal Adelburg výhľad z vlastného okna a kúpeľný inšpektor neskryval spokojnosť nad tým, že bude mať „*pohodlné observatórium*“.⁷⁷

Tento fakt vyznieva príliš jednoducho v porovnaní s tým, aká intenzívna komunikácia ohľadne spôsobu Wesselényiho ubytovania prebiehala medzi PKI, policajným riaditeľstvom a moravsko-sliezskym guberniom ešte pred jeho príchodom. Podľa cisárskeho nariadenia si Wesselényi mohol vybrať, či sa ubytuje vo Frývaldove alebo na Gräfenbergu. Guvernér Ugarte považoval za výhodnejší Gräfenberg, pretože v meste (Frývaldov) sa podľa neho dali ľahšie obchádzať prísne bezpečnostné predpisy súvisiace so sledovaním

71 MZA, MSGP, k. 875, f. 86-87, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. 4. 1839.

72 MZA, MSGP, k. 875, f. 78-79, Maltzova správa pre Sedlnického z 27. 3. 1839 a f. 87, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. 4. 1839.

73 Popri svojich pôvodných podriadených, t. j. slobodníkovi Michalovi Škarohlídovi a radovom policajtovi Františkovi Perničkovi, tak Adelburg získal pre svoj úrad novú posilu, a síce desiatnika brnenskej policajnej stráže Jána Macháča (Johann Machacz). Z personálnych dôvodov sa mal slobodník Škarohlíd po zaškolení Macháča vrátiť do Brna a na jeho miesto mal nastúpiť jeden z radových policajtov brnenského policajného riaditeľstva. Samotný Macháč vyrazil z Brna 15. apríla 1839 a do Frývaldova dorazil o tri dni neskôr. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 70, Sedlnického prípis Ugartemu z 23. 3. 1839; f. 106, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. 4. 1839 a f. 115, Maltzova správa pre Ugarteho z 15. 4. 1839 ako aj MZA, PR, k. 5, Adelburgove správy z 10. 4. a 21. 4. 1839.

74 Brnenský policajný riaditeľ Maltz hlásil guvernérovi Alojzovi Ugartemu prechod extrapošty s Wesselényim cez Brno 15. apríla 1839 o 7.30 ráno a uviedol, že Stoklasa bez vystúpenia pokračoval okamžite v ceste na Gräfenberg a sprievádzal „*zahaleného muža, očividne trpiaceho bolesťami očí*“. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 113, Maltzova správa Ugartemu z 15. 4. 1839.

75 MZA, MSGP, k. 875, f. 109, Sedlnického prípis Ugartemu z 10. 4. 1839.

76 MZA, MSGP, k. 875, f. 117, guberniálny prípis Sedlnickému zo 17/21. 4. 1839 a ZAO, PIKG, i. č. 1a, ohlasovací protokol kúpeľných hostí pre rok 1839, poradové číslo 312.

77 MZA, PR, k. 5, Adelburgova správa z 21. 4. 1839.

Wesselényiho. Ugarte preto navrhoval Adelburgovi, aby pre tento účel získal Vincenza Priessnitza a následne presunul PKI z Frývaldova na Gräfenberg.⁷⁸ Kúpeľný inšpektor však viacerými jasnými argumentmi presvedčil oboch svojich nadriadených o väčšej výhodnosti Frývaldova. V prvom rade nebolo na Gräfenbergu ubytovanie⁷⁹ vhodné na sledovanie Wesselényiho a taktiež ani pre potreby PKI. Okrem preplnených Priessnitzových domov boli ostatné ubytovacie kapacity roztrúsené a navzájom relatívne vzdialené. Taktiež sedem vodných spŕch (tzv. Douche) v lese okolo Gräfenbergu bolo od seba vzdialených dobrých 15 minút chôdze a odtiaľ sa, samozrejme, dalo rôznymi lesnými cestami nepozorovane dostať mimo Gräfenberg, či už smerom na Českú Ves, Lipovú, Čiernu Vodu alebo až na pruskú hranicu. Zato v meste Frývaldov bolo vzhľadom na relatívne uzavretú polohu domov možné nenápadné sledovanie a výrazným plusom bolo aj to, že Wesselényi mohol chodiť do mestských vodných spŕch a nemusel navštevovať tie lesné. Ani možnosť sledovania rozdelenia jednotlivých skupín gräfenberských hostí vo veľkej Priessnitzovej jedálni nebola podľa Adelburga dlhodobá, pretože sa jednak znižovala s príchodom veľkého počtu hostí na začiatku leta, jednak bolo vo Frývaldove možné sledovať konkrétne menšie skupiny vo vybraných menších lokáloch. Ďalšie dôvody pre Frývaldov videl kúpeľný inšpektor v tom, že tam bola ubytovaná „solídnejšia“ časť kúpeľných hostí, zatiaľ čo na Gräfenbergu bývali viacerí Maďari, ktorí s entuziazmom očakávali Wesselényiho príchod, ako aj mladí „exaltovaní“ a novým ideám otvorení Poliaci. Frývaldov bol miestom, kam všetci prichádzali a zasa odchádzali a kúpeľný inšpektor tu mohol ľahšie a rýchlejšie realizovať pasovú i cudzineckú kontrolu. Aj samotný Priessnitz sa podľa Adelburga zdržiaval väčšiu časť dňa vo Frývaldove, kde bývali jeho najpoprednejší hostia. V neposlednom rade sídlil vo Frývaldove aj zberač listov Ján Sauer, čo uľahčovalo kontrolu Wesselényiho korešpondencie. Kúpeľný inšpektor bol presvedčený, že v meste sa bude dať lepšie zabrániť prípadným Wesselényiho pokusom poslať svoje listy cez pruskú Nysu alebo prostredníctvom poslov, pretože komisný obchod s Pruskom zabezpečovali zväčša frývaldovskí komisári.⁸⁰

Wesselényiho pobyt vo Frývaldove-Gräfenbergu a rakúska tajná polícia

Ako sme si ukázali v predchádzajúcej podkapitole, príchod sedmohradského baróna a rakúskeho štátneho väzňa do sliezskych kúpeľov predstavoval dôležitý medzník pre PKI a ovplyvnil aj proces jej inštitucionalizácie.⁸¹ Sledovanie Miklósa Wesselényiho bolo totiž v presnom súlade s cieľmi vyššej polície a v danom momente dokonca predstavovalo jednoznačnú prioritu v celej agende PKI. Jasne nám to dokazuje aj fakt, že Adelburg okamžite dostal prísne pokarhanie od moravsko-sliezskeho gubernia⁸², keď

78 MZA, MSGP, k. 875, f. 83, guberniálny dekrét pre Adelburga z 27. 3. 1839.

79 K rozvoju infraštruktúry na Gräfenbergu pozri bližšie HANULÍK, Vladan. *Nekonvenčné lečebné taktiky v dobe profesionalizácie medicíny. Vznik a vývoj lázní Gräfenberg v 1. polovine 19. storočia*. Dizertácia. Pardubice 2013, s. 197-235.

80 Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 93-95, Adelburgova správa z 3. 4. 1839 alebo MZA, PR, k. 5, Adelburgova správa z 10. 4. 1839.

81 Okrem spomenutého pridelenia desiatnika Macháča pre PKI dostal Adelburg aj povolenie zamestnať za primeranú dennú mzdu „plne skúsenú a spoľahlivú“ osobu na kancelárske, resp. koncipientske práce. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 126, guberniálny dekrét pre Adelburga z 21. 5. 1839.

82 MZA, MSGP, k. 875, f. 120 a 126-27, guberniálne dekréty pre Adelburga z 9. 5. a 21. 5. 1839.

meškal s odovzdaním prvej pravidelnej dvojtýždňovej správy. Darmo sa odvolával na pomalé písanie desiatnika Macháča, množstvo byrokracie či nárast práce kvôli blížiacej sa hlavnej kúpeľnej sezóne⁸³, guvernér Ugarte mu neoblomne zdôraznil, že podávanie správ o Wesselényim je výslovným cisárskym nariadením a tým pádom má prednosť pred všetkými ostatnými úradnými záležitosťami PKI. To, prirodzene, platilo aj v tom prípade, keď správanie a aktivity Wesselényiho vo Frývaldove neprinášali žiadne osobitné zistenia.⁸⁴

Pokiaľ rakúske politické a policajné autority v Brne a Viedni očakávali, že Wesselényi bude v kúpeľoch hlavou nejakého protirakúskeho sprisahania alebo sa prejaví protištátnymi rečami či skutkami, museli byť veľmi sklamané. Väčšina Adelburgových a neskôr Böhmových správ sa totiž musela obmedziť len na formálno-kvantitatívny popis Wesselényiho korešpondencie a jeho ťažký zdravotný stav, pretože inak jeho sledovanie nedávalo takmer žiadne príčiny k znepokojeniu.⁸⁵ My sa teraz zameriame na niekoľko údajov v správach kúpeľných inšpektorov, ktoré sú pre nás napriek stručnej zmienke zaujímavé alebo sa popisujú podrobnejšie.

V rámci prvej skupiny si našu pozornosť určite zaslúži zmienka o očividnom zblížení Wesselényiho s Ferencom Darvayom, stoličným sudcom z uhorského komitátu Krassó-Szörény v prvej polovici mája 1839.⁸⁶ Bol to totiž človek v rakúskych úradných kruhoch známy svojimi „*excentrickými vyjadreniami o politike alebo náboženských záležitostiach*“⁸⁷ a dôležitou Adelburgovou úlohou bolo prísne sledovať Wesselényiho styky s takýmito osobami. To, že v jeho správach ďalej nenarážame na údaje o Darvayovi znamená, že ich komunikácia bola „nezávažná“, resp. sa Adelburgovi v tomto smere nepodarilo nič závažné zistiť. Kúpeľný inšpektor navyše nemohol ani predchádzať takejto komunikácii, pretože Wesselényi jednak nemal explicitne zakázané sociálne kontakty, jednak často navštevoval všemožné spoločenské krúžky a bol vídaný aj na večierkoch prominentnej kúpeľnej pacientky a nelegitímnej dcéry pruského kráľa Fridricha Wilhelma II. vojvodkyne Júlie von Anhalt-Köthen.⁸⁸

Začiatkom augusta 1839 využil Wesselényi odchod komitátneho asesora Károlyiho Kendelényiho⁸⁹ z Gräfenbergu do Prešporka a zaslal po ňom žiadosť pre cisára Ferdinanda I. o predĺženie svojej vodoliečby vo Frývaldove a Gräfenbergu.⁹⁰ Cisár jeho žiadosti koncom septembra 1839 vyhovel a povolil mu predĺženie pobytu v sliezskych kúpeľoch o ďalších šesť mesiacov, pravda, a to už platilo pre kúpeľného inšpektora Adelburga, za rovnakých podmienok (sledovania a kontroly) ako pri jeho príchode.⁹¹

83 MZA, MSGP, k. 875, f. 122-124, Adelburgova správa pre guvernéra Ugarteho zo 14. 5. 1839.

84 MZA, MSGP, k. 875, f. 126, guberniálny dekrét pre Adelburga z 21.5.1839.

85 Pozri napr. MZA, MSGP, k. 875, f. 129-134, 136-138, 143-144, 153, 156-166, 183, 185, 196, 198, 235-238, 259-261, 265 etc.

86 MZA, MSGP, k. 875, f. 128, guberniálny prípis Sedlnickému z 18. 5. 1839.

87 Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 85, guberniálny dekrét pre Adelburga z 10. 4. 1839.

88 MZA, PR, k. 5, Adelburgova správa z 9. 8. 1839 a AVA, PHS, k. 1496, i. č. 147 ex 1842, výťah z raportu PKI Gräfenberg z 11. 6. 1842.

89 Pozri aj ZAO, PIKG, i. č. 1a, ohlasovací protokol kúpeľných hostí pre rok 1839, poradové číslo 380.

90 MZA, PR, k. 5, Adelburgova správa z 9. 8. 1839.

91 MZA, MSGP, k. 875, f. 139, Sedlnického prípisu guvernérovi Ugartemu z 30. 9. 1839 a f. 141, guberniálny dekrét pre Adelburga zo 4. 10. 1839.

Zaujímavú minikapitolu z pozadia sledovania sedmohradského baróna nám odkrývajú archívne dokumenty na jeseň roku 1839. Policajný prezident Sedlnický nadobudol na základe interceptu korešpondencie medzi Wesselényim a jeho tajomníkom v Pešti Antalom Vörösom podozrenie, že v intercipovanom liste spomenutý brnenský obchodník so súknom Ján Pešina (Johann Peschina) napomáha tajnej preprave korešpondencie medzi Miklósom Wesselényim a jeho priateľmi v Uhorsku. Okamžite preto nariadil policajnému riaditeľovi Maltzovi v Brne, aby preveril individuálne pomery, občianske a politické postoje tohto obchodníka, ako aj jeho kontakty s Wesselényim.⁹²

Karl Ludwig Maltz o týždeň neskôr informoval Adelburga, že sa Pešina v čase písania Vörösovho listu Wesselényimu skutočne zdržiaval v Pešti, potom sa začiatkom októbra 1839 vrátil do Brna, ale ďalšiu cestu do Gräfenbergu posunul a dorazil tam až v nedeľu 13. októbra. Podľa Maltzových informátorov Pešina do kúpeľov necestoval zo zdravotných dôvodov, ale kvôli predaju svojho drahého vína v pruskom Sliezsku, pričom do Frývaldova nemal cestovať priamo a najkratšou cestou, ale s viacerými zastávkami. Maltz sa preto pri úvahe o Sedlnického podozrení voči Pešinovi skôr prikláňal k názoru, že sa tento brnenský obchodník do kontaktu s Wesselényim dostal náhodou a bez zjavného vlastného zámeru.⁹³

Tu sa už otváral priestor pre kúpeľného inšpektora Adelburga na Gräfenbergu, aby preveril charakter Pešinových kontaktov s Wesselényim, samozrejme bez kompromitovania „*listového tajomstva*“⁹⁴, čím sa paradoxne mysleli informácie získané perlustráciou Wesselényiho korešpondencie. Adelburg vo svojej správe policajnému riaditeľovi Maltzovi hlásil, že Ján Pešina bol na kúpeľnej liečbe v Gräfenbergu od 17. júla do 3. augusta 1839. Už vtedy dal najavo svoj zámer cestovať na trhy do Pešti, ktorý následne aj realizoval a kde koncom augusta prebral balík s listami a ďalekohľadom od Wesselényiho inšpektora. Sám Wesselényi sa krátko pred Pešinovým príchodom Adelburgovi zmienil, že očakáva balík a jeho meškanie je preňho fatálne, pretože v ňom má mať kontrakt za niekoľko tisíc zlatých, ktorý mal podpísať už pred sviatkom sv. Michala. Pešina napokon dorazil do Gräfenbergu až 18. októbra a balík Wesselényimu odovzdal. Neprišiel však kvôli liečbe, ale najmä aby priviezol viacerým kúpeľným hosťom objednané výrobky zo svojej súkenky a ďalší tovar dal na odbyt u miestnych obchodníkov. Obchody ho však už 21. októbra odvolali naspäť do Pešti, kam zasa viezol listy od Wesselényiho pre jeho inšpektora, sekretára a istého doktora medicíny Andrása Ivanovicsa⁹⁵, ktorého pozval do Gräfenbergu študovať tamojšiu vodoliečbu.⁹⁶

92 Pozri MZA, PR, k. 5, f. 137, Sedlnického prípis Maltzovi z 9. 10. 1839 a f. 138, intercept listu Antona (Antala) Vörösa barónovi Wesselényimu vo Frývaldove, datovaný 28. 9. 1839 v Pešti.

93 MZA, PR, k. 5, f. 140, Maltzov prípis Adelburgovi zo 17. 10. 1839.

94 Ref. 93, f. 141.

95 Ten aj skutočne do Gräfenbergu v novembri 1839 dorazil (ZAO, PIKG, i.č. 1a, ohlasovací protokol kúpeľných hostí pre rok 1839, poradové číslo 1510) a vzhľadom na to, že András Ivanovics udržiaval s Wesselényim pravidelnú korešpondenciu a bol tak s ním v spojení ešte pred príchodom do kúpeľov, moravsko-sliezsky guvernér Ugarte Adelburgovi okamžite nariadil, aby bedlivo sledoval jeho kontakty s Wesselényim a prípadné zaujímavé informácie ihneď zahrnul do pravidelných raportov o sedmohradskom barónovi (MZA, MSGP, k. 875, f. 154 verso, guberniálny dekrét pre Adelburga z 28. 11. 1839). V nám dostupných kúpeľných raportoch o Wesselényim však už o Ivanovicsovi nie je žiadna ďalšia zmienka.

96 MZA, PR, k. 5, f. 136, Adelburgova správa pre Maltza z 25. 10. 1839.

Aj Adelburg sa na základe týchto údajov prikláňal k Maltzovmu názoru, že Pešinova sprostredkovateľská činnosť pri uvedených zásielkach vôbec nebola nebezpečná alebo protištátna a možno ju pripísať náhodnej skutočnosti, že Pešina v danom čase kvôli obchodu pendloval medzi Pešťou a Gräfenbergom. Adelburg túto domnienku podporil aj tvrdením, že ani Pešina, ani Wesselényi prepravu, resp. obdržanie uvedených zásielok vôbec nezakrývali a správanie brnenského obchodníka pri oboch pobytoch na Gräfenbergu nenaznačovalo žiadne osobitné prepojenie medzi ním a prominentným rakúskym štátnym väzňom.⁹⁷

Medzičasom brnenská polícia zistila, že 52-ročný otec štyroch detí Ján Pešina nebol „len“ obchodníkom so súknom, ale majiteľom rozsiahlej továrne na výrobu jemného súkna s obrovským majetkom vo výške cca 300 000 zlatých. Mal povest' spravodlivého a činorodého muža lojálneho habsburskej dynastii, ktorý žil len pre svoju rodinu a svoje obchody a inak neprichádzal takmer s nikým do kontaktu a nebol v politickom ohľade nijako podozrivý. S peštianskymi obchodníkmi udržiaval živé styky kvôli svojim časťm návštevám tamojších trhov. Práve v tomto prostredí sa zoznámil aj s Wesselényiho tajomníkom Antalom Vörösom, ktorému sa zmienil o svojej nadchádzajúcej ceste do Gräfenbergu a od ktorého v dobrej viere prebral zásielky pre Wesselényiho, nič netušiac o jeho „*politicky nebezpečnom charaktere*“.⁹⁸

Na základe všetkých týchto správprehodnotil policajný prezident Sedlnický vo Viedni svoje pôvodné podozrenie a nariadil, aby bolo Pešinovi udelené upozornenie, že pri-vátnej prepravovaním Wesselényiho korešpondencie porušuje rakúske colné a poštové zákony. Zároveň berúc na vedomie skutočnosť, že bol Pešina vyličený ako „*spolahlivý a dôveryhodný človek*“, predostrel šéf rakúskej polície návrh, že by bolo možné ho prípadne získať pre tajnú spoluprácu a využiť na sledovanie sedmohradského baróna a jeho korešpondencie.⁹⁹ Tento návrh sa však napokon nerealizoval, pretože guvernér Ugarte aj policajný riaditeľ Maltz argumentovali, že by to nebolo ani vhodné, ani prospešné, či už s ohľadom na Pešinov značný majetok, alebo na jeho opatrnosť a rezervovanosť pri styku s rakúskymi úradmi.¹⁰⁰

V priebehu roku 1840 nás môžu zaujať zmienky o Wesselényiho neúspešných „*nemravných návrhoch*“¹⁰¹, jeho údajnom čítaní zakázaných novín¹⁰², angažovanosti pri

97 Ref. 96.

98 MZA, PR, k. 5, f. 134 a 142, správa policajného riaditeľstva v Brne pre Sedlnického z 21. 10. 1839.

99 MZA, MSGP, k. 875, f. 145, Sedlnického prísпис Ugartemu z 26. 10. 1839.

100 MZA, MSGP, k. 875, f. 150-151. Maltzova správa pre Ugarteho z 5. 11. 1839; f. 152, guberniálny dekrét pre Maltza zo 7. 11. 1839.

101 Adelburg označil Wesselényiho v polovici marca 1840 dosť ironicky za „*ctiteľa telesných radostí*“ a „*frývaldovského kohúta*“, keď referoval o tom, ako žena jedného miestneho hrebenára odmietla „*byť pectená jeho osobitnými návrhmi*“ a „*tak mu vymyla hlavu, že sa musel s hanbou stiahnuť*“. Pozri MZA, PR, k. 6, Adelburgova správa z 18. 3. 1840. V tomto kontexte je však nutné poukázať aj na známu skutočnosť, že sa Wesselényi na frývaldovskom jarmoku zoznámil aj s mladou dcérou chudobného tkáča, Annou Luxovou (MZA, MSGP, k. 875, f. 294, Böhmova správa zo 16. 4. 1843), ktorá sa neskôr stala jeho manželkou. Pozri tiež UHLÍŘ, Slezské vyhnanství, s. 77.

102 Koncom februára 1840 sa Sedlnickému do Viedne donieslo, že v Gräfenbergu cirkuluje exemplár *Leipziger allgemeine Zeitung*, ktoré boli v Rakúsku „*kvôli zlej tendencii*“ prísne zakázané. V nich obšírne popisované prejavy uhorských poslancov na Uhorskom sneme si mal s obľubou nechávať predčítať aj barón Wesselényi. Na otázku policajného prezidenta, ako sa tieto noviny dostali do Priessnitzových sliez-

skrášľovaní kúpeľov či realizácii vodovodu vo Frývaldove¹⁰³, prípadne jeho ďalšia žiadosť o predĺženie liečebného pobytu. Na rozdiel od tej predchádzajúcej (z augusta 1839) totiž Wesselényi nemal ešte začiatkom mája 1840 pozitívnu odpoveď od cisára, a pritom mu vypršal už aj predĺžený termín pobytu. Guvernér Ugarte sa preto obrátil na Sedlnického vo Viedni so žiadosťou o inštrukcie, ako má ďalej so sedmohradským barónom nakladať.¹⁰⁴ Politická amnestia¹⁰⁵ na jar roku 1840, ktorá ukončila zasadanie uhorského snemu (1839 – 1840) a v rámci ktorej boli oslobodení napr. Lajos Kossuth, ako aj jeden z vodcov „uhorskej parlamentnej mládeže“ László Lovássy¹⁰⁶, však celú záležitosť vyriešila. Vzťahovala sa aj na Miklósa Wesselényiho¹⁰⁷, ktorý si tak už nemusel ďalej žiadať o predĺženie liečebného pobytu, ani si po návrate z Gräfenbergu odsedieť zvyšný trest v budínskej pevnosti. Amnestiou sa ale v žiadnom prípade nekončilo jeho sledovanie prostredníctvom PKI. Práve naopak, policajný šéf Sedlnický zdôraznil, že prísny, dôkladný a nenápadný dohľad nad sedmohradským barónom má počas jeho ďalšieho pobytu v Gräfenbergu a Frývaldove pokračovať ešte intenzívnejšie, pretože Wesselényi bude možno teraz menej obozretný pri svojich vyjadreniach a sociálnych kontaktoch.¹⁰⁸

Po amnestovaní sa tak Wesselényimu otvorili nielen možnosti ďalej zotrvať v kúpeľoch, ale tiež slobodne cestovať do ich okolia, resp. do zahraničia. Už koncom mája 1840 mu Adelburg na jeho žiadosť udelil priepustku na päťdňovú cestu do neďalekej pruskej Nisy, aby si Wesselényi „doprial krátke zotavenie z dlhej a únavnej liečby“.¹⁰⁹ Tento jeho krok sa napriek tomu, že sa pre sedmohradského baróna amnestiou rušil zákaz vzdialiť sa z kúpeľov, stretol s nevôľou moravsko-sliezkeho guvernéra. Gróf Ugarte zastával názor, že sa Wesselényiho ceste do zahraničia tak krátko po omilostení malo

---

ských kúpeľov, prišla od guvernéra Ugarteho odpoveď, že ich tam mohol priniesť niektorý z kúpeľných hostí, pravdepodobne z vyšších stavov, čomu sa dalo len ťažko zabrániť. Čo sa Wesselényiho týkalo, ten mohol pokojne komunikovať s uhorskými kúpeľnými hosťami a tu sa mu tiež ponúkali možnosti, aby sa dozvedel o prejavoch poslancov na Uhorskom sneme. Spomínaný exemplár zakázaných novín kúpeľný inšpektor v Gräfenbergu nenašiel, tobôž nezaznamenal ani jeho cirkulovanie, ale mal pozorne sledovať a eliminovať jeho prípadné objavenie sa. Pozri ZAO, PIKG, k. 7, i. č. 71, Sedlnického prípis Ugartemu z 24. 2. 1840 a guberniálny dekrét pre Sedlnického z 25. 3. 1840.

103 MZA, PR, k. 6, Adelburgove správy z 18. 3. 1840 (spolu s náčrtom plánovanej kamennej nádrže na frývaldovskom námestí a dvoch neďalekých pramenníkov) a 16. 4. 1840 alebo MZA, MSGP, k. 873, f. 3, Adelburgova správa z 29. 4. 1840. Podrobnejšie pozri CSOMA, ref. 60, Magyar fürdővendégek, s. 90-93.

104 MZA, MSGP, k. 875, f. 167, guberniálny prípis pre Sedlnického z 3. 5. 1840.

105 Pozri SUGAR, Peter F. – HANÁK, Péter – FRANK, Tibor (eds.). *A History of Hungary*. Bloomington : Indiana University Press, 1994, s. 199. ISBN 025320867X alebo MURRAY, Christopher J. (ed.). *Encyclopedia of the Romantic Era 1760–1850*, zv. 1-2. New York : Taylor & Francis, 2004, s. 542. ISBN 157958361X.

106 MZA, MSGP, k. 873, f. 5-6, Sedlnického prípis Ugartemu z 9. 5. 1840.

107 Ref. 106, f. 6 verso. To, že Wesselényiho amnestia visí vo vzduchu, tušili na jar 1840 aj uhorskí návštevníci kúpeľov, pričom Adelburg nám o tom v prvej polovici mája 1840 referuje ako o všeobecne rozšírenej mienke. V novinách totiž správa o amnestii pre Maďarov (od-)súdených za politické delikty zarezonovala už začiatkom mája. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 171, Adelburgova správa z 13. 5. 1840; *Augsburger Allgemeine Zeitung*, č. 128, 7. 5. 1840, s. 1024.

108 MZA, MSGP, k. 873, f. 7 ako aj f. 11-12, guberniálny dekrét pre Adelburga z 12. 5. 1840.

109 MZA, MSGP, k. 875, f. 173, Adelburgova správa z 27. 5. 1840.

kvôli prípadnému rozruchu¹¹⁰ radšej predísť. Ako vhodný spôsob na zdržanie cesty sa ponúkalo napr. „spomalené“ schvaľovanie cestovnej priepustky guvernárom.¹¹¹ Keďže však na túto jeho iniciatívu¹¹² šéf rakúskej polície gróf Sedlnický nereagoval, nerobili moravsko-sliezske úrady prominentnému uhorskému šľachticovi a politikovi pri jeho cestách viac-menej žiadne problémy. Aj naďalej ho mali dôkladne pozorovať, ako nám naznačujú požiadavky brnenského gubernia, aby mu kúpeľný inšpektor zasielal do ôsmich dní po návrate Wesselényiho z ciest relevantné správy.¹¹³

Po zlepšení zdravotného stavu Wesselényiho na jar roku 1841 si kúpeľný inšpektor všimol aj jeho „*podozrivo aktívnu korešpondenciu s Uhorskom*“¹¹⁴. Možné vysvetlenie pre zosilnenú pisateľskú aktivitu sedmohradského baróna videl Adelburg koncom apríla 1841 jednak vo Wesselényiho snahe znížiť finančné škody, ktoré mu na jeho sedmohradských majetkoch spôsobila dlhoročná neprítomnosť, jednak v úsilí presadiť platnosť svojej amnestie aj v Sedmohradsku, pretože tá platila najskôr iba pre Uhorsko, a Wesselényi sa tak zatiaľ nemohol vrátiť domov na svoje panstvo.¹¹⁵ Situácia sa následne zmenila a Wesselényi bol dokonca zvolený za poslanca na sedmohradskom sneme za stolicu Udvarhely. Závažné zdravotné problémy mu však zabránili v návrate do politiky a boli dôvodom odmietnutia tohto postu.¹¹⁶

Kúpeľní inšpektori Adelburg a Böhm registrovali množstvo listov, ktoré Wesselényi posielal do alebo mu prichádzali zo Saska (Lipisko), Rakúska (Viedeň, Graz, Krems alebo Dürnkrot), Čiech a Moravy (Praha, Příbor), Chorvátska (Záhreb), Uhorska (Pešť, Budín, Miskolc, Siófok, Zalabér, Prešporok alebo Veľké Leváre) a Sedmohradska (Sibiú, Koložvár, Bred či Zsibó).¹¹⁷ Medzi adresátmi jeho listov nachádzame okrem Antala Vörösa, jeho tajomníka v Pešti, aj sedmohradského veľkostatkára Benjámina Kelemena, peštianskeho právnik a spisovateľa Lászlóa Bártfayho, grófa Jánosa Erdödyho, obchodníka Sámuela Wodiánera alebo prominentných politikov Ferenca Deáka a Františka Antonína Kolovrata-Libštajnského. Prirodzene, ani originály, ani odpisy Wesselényiho listov¹¹⁸ vo fondoch moravsko-sliezskych archívov nenájdeme. Originály, ako sme uviedli

110 V spisoch gräfenberskej kúpeľnej inšpekcie, brnenského policajného riaditeľstva alebo moravsko-sliezského gubernia nemáme žiadne správy o prípadnom rozruchu ohľadne príchodu baróna Wesselényiho do Pruska. Regensburské noviny naopak priniesli v septembri 1840 správu, že „mladí ľudia“ spievali sedmohradskému barónovi pri jeho príchode z Gräfenbergu do Pešti skvelé serenády pri svetle fakiel, pričom nebola núdza ani o patriotické piesne. *Regensburger Zeitung*, č. 226, 21. 9. 1840.

111 MZA, MSGP, k. 875, f. 175, guberniálny dekrét pre Adelburga z 31. 5. 1840.

112 MZA, MSGP, k. 875, f. 175-176, guberniálna správa pre Sedlnického z 31. 5. 1840.

113 Ref. 112, ako aj f. 177-182, guberniálne správy pre Sedlnického z 18. 6., 28. 6., 14. 7., 26. 7. alebo 7. augusta 1840.

114 MZA, MSGP, k. 875, f. 200, guberniálna správa pre Sedlnického z 26. 3. 1841.

115 MZA, PR, k. 6, Adelburgova správa z 27. 4. 1841.

116 Pozri Wesselényiho list stavom stolice Udvarhely čítaný na ich zasadnutí 27. júna 1842 (Gratis-Beilage zum Siebenbürger Boten (Hermannstadt), č. 73, 16. 9. 1842).

117 MZA, MSGP, k. 875, f. 201-233, 239-263, 266-310.

118 Borbála Csoma študovala knihu opisov Wesselényiho korešpondencie z rokov 1841 – 1843 v Maďarskom národnom archíve (dnes Magyar nemzetiségű levéltár – Országos levéltár) pod signatúrou MOL 6933. Pozri CSOMA, ref. 60, Wesselényi, s. 14.

v tretej podkapitole, boli posielané do Brna a Viedne, kde sa vyhotovovali aj ich prípadné odpisy alebo extrakty. Kúpeľní inšpektori Adelburg a Böhm sa teda vo svojich raportoch obmedzovali len na formálnu charakteristiku Wesselényiho korešpondencie (väčšinou v schéme počet prijatých, resp. poslaných listov, odkiaľ, od koho, resp. kam a pre koho) a nedopĺňali (ani od nadriadených úradov nedostávali¹¹⁹) k nej žiadne ďalšie informácie.

Postupný kvantitatívny i kvalitatívny úbytok správ o Wesselényim v rokoch 1840 až 1843 mierne „spestrujú“ aspoň faktické informácie o jeho zdravotnom stave¹²⁰, poľovníckej vášni¹²¹, návšteve Franza Liszta¹²², údajnom autorstve knihy vydanej v Lipsku¹²³, „podozrivej“ komunikácii so sedmohradským právnikom Lászlóm Ferenczym¹²⁴

-
- 119 Jedinú výnimku tvorí extrakt listu Antala Vörösa pre Wesselényiho z 28. 9. 1839, na základe ktorého vyšetroval Adelburg prepravu Wesselényiho listov z Pešti do Gräfenbergu a späť prostredníctvom Jána Pešinu.
- 120 Krátko pred Vianocami roku 1841 napr. kúpeľný inšpektor Böhm referuje, že Wesselényiho bolesti dosahujú pravdepodobne kvôli viacerým pochybeniam v diéte také rozmery, že barón niekedy až upadá do zúfalstva a od svojich sluhov búrlivo žiada nabitú pištoľ, aby tak ukončil svoje trápenie. O dva týždne neskôr to Böhm zasa označuje za určitú formu komédie, ktorú Wesselényi hrá, pretože tieto samovražedné úmysly predvádza s mimoriadnou teatrálnosťou a temperamentom, bez očividných dôvodov nadáva na vodoliečbu a každý protiargument odmieta s takou nezdvorilou vehementnosťou, že ho už ani jeho krajanovia nechcú ďalej navštevovať. O ďalší týždeň sa už Wesselényi zase poctivo liečil, absolvoval 8 – 10 hodín denne potné kúry a jeho zdravotný stav sa očividne zlepšil. Pozri MZA, PR, k. 6, Böhmova správa z 20. 12. 1841 a MZA, PR, k. 7, Böhmova správa z 2. 1. 1842 a 19. 1. 1842.
- 121 MZA, PR, k. 6, Böhmova správa z 27. 4. 1841.
- 122 Slávny klavírny virtuóz Franz Liszt počas svojho koncertného turné v Nemecku a Sliezskeu prišiel 8. marca 1843 na jeden deň navštíviť Wesselényiho na Gräfenbergu a na druhý deň odcestoval naspäť koncertovať do pruskej Nisy. Pozri MZA, PR, k. 7, Böhmova správa z 9. 3. 1843 a SAFFLE, Michael. *Liszt in Germany, 1840–1845: A Study in Sources, Documents, and the History of Reception*. Stuyvesant, NY: Pendragon Press, 1994, s. 151-154. ISBN 0945193394.
- 123 Koncom mája 1843 uvádza kúpeľný inšpektor vo svojom pravidelnom raporte, že v Lipsku vyšla kniha pod názvom *Szózat a Magyar és Szláv Nemzetiség Ügyében* (Apel vo veci maďarských a slovanských národnostných pomerov), ktorej autorstvo sa pripisovalo Wesselényimu (MZA, PR, k. 7, Böhmova správa z 27. 5. 1843). Ten aj skutočne bol autorom uvedenej knihy, ktorá v roku 1844 vyšla v Lipsku aj v nemeckom preklade (pod názvom *Eine Stimme über die ungarische und slawische Nationalität*) a v ktorej okrem iného zdôvodňoval, že uhorský snem mal právo a povinnosť prijať zákon, ktorý by umožnil potrestať tých, ktorí bránia legálnemu používaniu maďarčiny, rovnako aj tých, ktorí agitujú proti nemaďarsky hovoriacim menšinám. Pozri KAMUSELLA, Tomasz. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke: Palgrave, 2009, s. 447. ISBN 9781349361960.
- 124 V polovici mája 1843 hlásil kúpeľný inšpektor Böhm z Frývaldova, že László Ferenczy, ktorý prišiel do kúpeľov koncom apríla toho roku, často a výlučne komunikoval s Wesselényim a v jeho prítomnosti sa venoval „akejsi písárčine“. Ferenczy očividne požíval aj osobitnú dôveru sedmohradského baróna, pretože bol často vídaný aj sám vo Wesselényiho byte. Tieto informácie mimoriadne zaujali guvernéra Ugarteho, ktorý, zohľadňujúc nadchádzajúci uhorský snem, vydal osobitné nariadenie na prísne policajné sledovanie stykov Ferenczyho s Wesselényim. Kúpeľný inšpektor napokon dospel k záveru, že Ferenczy nie je s Wesselényim v žiadnom politicky podozrivom styku, ale ich komunikácia má čisto ekonomickú povahu, pretože Ferenczy sa má zamestnať na barónových sedmohradských majetkoch. V tomto smere ho Wesselényi vyslal aj na neďaleké panstvo Červená Voda (Rotwasser) grófa Konráda Šternberga, kde mal Ferenczy zbierať znalosti o vybraných agrárnych záležitostiach a za týmto účelom navštíviť aj ďalšie statky v Pruskom Sliezske. Pozri MZA, PR, k. 7, Böhmova správa z 13. 5. 1843; ZAO, PIKG, k. 2, i. č. 22, f. 366, Ugarteho pripis pre Böhma zo 17. 5. 1843 a f. 368, Böhmova správa z 29. 5. 1843.

alebo Wesselényiho cestách do Pruska¹²⁵, Opavy¹²⁶ a Radune¹²⁷, Nesovic¹²⁸, Brna a Viedne¹²⁹ a naspäť do Frývaldova a Gräfenbergu. O Wesselényiho odchode z Gräfenbergu po štvorročnej liečbe sa dozvedáme zo správy kúpeľného inšpektora Böhma na začiatku posledného augustového týždňa roku 1843¹³⁰. Sedmohradský barón napokon na cestu z Gräfenbergu vyrazil 24. augusta 1843, ešte sa mal pár dní zdržať v Prešporku a odtiaľ potom cestovať ďalej domov na panstvo Zsibó v Sedmohradsku.¹³¹

Záver

Toľko správ a raportov, koľko máme k dispozícii pre baróna Miklósa Wesselényiho, sa nedá doložiť pre žiadneho iného návštevníka kúpeľov v Gräfenbergu a vo Frývaldove. To, pravdaže, neznamená, že by sa dôsledná a nepretržitá kontrola ďalších kúpeľných hostí nevyžadovala a nerealizovala. Práve naopak, na základe tézy z druhej podkapitoly už vieme, že sledovanie politických postojov cudzincov tvorilo prioritnú úlohu PKI. Jasne o tom svedčia početné správy kúpeľných inšpektorov o sledovaní (podozrivých) Francúzov, Rusov, Poliakov či Uhrov na Gräfenbergu, doložiteľné až do roku 1849.¹³²

Touto štúdiu sme chceli poukázať v prvom rade na to, že Rakúsko mohlo byť akokoľvek separované od Uhorska, v otázke vnútornej stability sa nadradovali celoštátne záujmy tradičným výsadám. Habsburský absolutistický politický režim kvôli vlastnému zabezpečeniu a z obavy pred ideologickou diverzitou a s ňou spojenou „nákazou“

---

125 Najmä do Nysy a Vroclavi (MZA, MSGP, k. 875, f. 177-9, guberniálne správy pre Sedlnického z 18. 6., 28. 6. a 14. 7. 1840).

126 V tomto kontexte sa od Adelburga očakávalo, aby v zmysle cisárskeho nariadenia o nepretržitom sledovaní Wesselényiho informoval opavský policajný komisariát o nadchádzajúcom príchode sedmohradského baróna a pripravil tak opavskú policajnú stanicu na jeho sledovanie. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 180, guberniálny dekrét pre Adelburga z 26. 7. 1840.

127 Tu sa Wesselényi zdržiaval na majetkoch grófa Gebhardta Blüchera von Wahlstatt (vnuka Gebharda Leberechta Blüchera, slávneho pruského maršala z obdobia napoleonských vojen) a jeho manželky Márie, rodenej grófký Larisch-Mönnich. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 182, guberniálna správa pre Sedlnického zo 7. 8. 1840.

128 Tu sa Wesselényi zdržiaval u kniežaťa Karla von Liechtensteina. Pozri MZA, MSGP, k. 875, f. 233, Böhmova správa z Frývaldova, 2. 12. 1841 a MZA, PR, k. 6, Böhmova správa z 20. 12. 1841.

129 V polovici augusta 1840 Adelburg referoval, že Wesselényi plánuje odísť na niekoľko týždňov z Gräfenbergu, a síce najskôr do Brna, odtiaľ železnicou do Gänsendorfu a na panstvo Groß-Schützen (Veľké Leváre) svojho známeho z kúpeľov grófa Maximiliána Kollonicsa (ZAO, PIKG, i. č. 1a, ohlasovací protokol kúpeľných hostí pre rok 1839, poradové číslo 152), kde chce pár dní poľovať. Odtiaľ sa potom Wesselényi plánoval vybrať do Viedne a Štajerského Hradca (Graz). Za týmto účelom mu policajný kúpeľný inšpektor vystavil príslušný pas a nás neprekvapí guberniálne nariadenie, že sedmohradský barón mal byť počas svojej cesty cez Moravu bedlivo sledovaný. Naspäť do Frývaldova sa Wesselényi vrátil až tesne pred koncom roku 1840. MZA, MSGP, k. 875, f. 186-7, guberniálna správa pre Sedlnického a prípis pre Malta zo 16. 8. 1840; f. 190, správa olomouckého hejtmana o prejazde Wesselényiho cez Olomouc smerom na Tešín z 30. 12. 1840 a f. 192, Adelburgova správa o príchode Wesselényiho do Frývaldova z 31. 12. 1840.

130 MZA, PR, k. 7, Böhmova správa z Frývaldova, 23. 8. 1843.

131 MZA, MSGP, k. 875, f. 312, guberniálna správa pre Sedlnického z 25. 8. 1843. Pozri aj CSOMA, ref. 60, Wesselényi, s. 13.

132 Pozri ZAO, PIKG, k. 2, i. č. 21-23 alebo k. 7, i. č. 67-71.

kontroloval miesta s veľkou koncentráciou cudzincov, resp. politicky „nespoľahlivých“ c. k. poddaných. Kúpele so svojim relaxačno-liečebným charakterom patrili prirodzene medzi takéto destinácie, a preto sa tu zriaďovali policajné kúpeľné inšpekcie ako exozitúry policajných riaditeľstiev príslušných provinčných metropol s jasnými normovanými inštrukciami a doporučenými modelmi správania.

Prítomnosť baróna Wesselényiho najskôr ako rakúskeho štátneho väzňa a následne amnestovaného politického disidenta bola kľúčovým fenoménom pri počiatkovej inštitucionalizácii PKI, keď sa zhora uvoľnili finančné prostriedky na personálne posilnenie PKI, o ktoré sa dovtedy kúpeľný inšpektor Adelburg márne usiloval. Zároveň mu však výrazne vzrástla agenda a neustála potreba zásobovať centrálnu úradu požadovanými informáciami bola často dosť problematická. Aj pre nás môže byť činnosť PKI v súvislosti s Wesselényim obsahovo najzaujímavejšia v rokoch 1839 – 1840, potom sa správy o ňom aj vzhľadom na zlý zdravotný stav sedmohradského baróna, jeho častú neprítomnosť a bezproblémové správanie stávajú fádnyimi a obmedzenými na konštatovanie, že barón v sledovanom období nedal žiadny podnet k znepokojeniu alebo osobitnému raportu. Svoju úlohu, samozrejme, zohrala skutočnosť, že PKI nemala k dispozícii informácie z Wesselényiho korešpondencie, a tak jej chýbali podnety na cielené sledovanie.

Kúpeľný inšpektor sa zároveň nachádzal v konfliktom záujmovom poli, keď od neho nadriadené úrady primárne očakávali výkon tzv. vyššej politickej polície, ale na mieste činu si od neho zasa kúpeľní hostia sľubovali sprostredkovanie a zabezpečovanie svojich záujmov, čiže agendu „nižšej“ polície. PKI pritom nemohla úplne odoprieť ich podnety a sťažnosti ohľadne vysokých nájmov, neriešených krádeží, sporov s magistrátom atď., pokiaľ si chcela získať ich dôveru a rešpekt, ktorý by jej následne pootvoril dvere do vyššej spoločnosti a zlepšil možnosti nenápadnej kontroly a sledovania kúpeľných hostí. Táto ambivalentná pozícia PKI ako poriadkového i kontrolného a sledovacieho orgánu si zároveň, prirodzene, vyžadovala aj ďalšiu inštitucionalizáciu a personálnu stabilizáciu, ku ktorej čiastočne došlo na začiatku 40. rokov 19. storočia zriadením vojenskej kúpeľnej inšpekcie a vojenského pomocného oddielu.¹³³ Tieto nové úrady však boli dôležité pri udržiavaní pokoja a verejného poriadku, teda pri agende nižšej poriadkovej polície. Vlastná tajná politická agenda pomerne úspešne fungovala v oblasti registrácie cudzincov a cestujúcich, čiastočne pri kontrole korešpondencie. Exponovaná poloha kúpeľov a personálne deficity však naďalej výrazne obmedzovali všadeprítomné oči „frývaldovského panoptikonu“ ako dokonalého sledovacieho mechanizmu, ktorý bol zbožným priánim politických a policajných orgánov v Brne a Viedni.

„DIE OPPOSITIONS-, UMTRIEBSMÄNNER UND WEITERE MITGLIEDER DER REVOLUTIONSKLASSE...“ FREIHERR MIKLÓS WESSELÉNYI IM KURORT FREI WALDAU UND GRÄFENBERG IN DEN JAHREN 1839–1843

MICHAL CHVOJKA

Dieser Aufsatz befasst sich mit der Überwachung des führenden Sprechers der liberalen ungarischen Opposition und des siebenbürgischen Freiherrn Miklós Wesselényi. Anhand von

133 Pozri CHVOJKA, ref. 12, s. 42-44 a 51-52.

Quellen auf der lokalen (Polizeiinspektion Gräfenberg), provinziellen (Mährisch-schlesisches Gubernium und Polizeidirektion Brünn) sowie zentralen (Polizei- und Zensurhofstelle sowie die Staatskanzlei in Wien) Ebene stellt der Autor zuerst die Institutionalisierung der neuen staatlichen Kontrollbehörde – der sog. „k.k. landesfürstlichen Polizeikurinspektion“ (PKI) in den erwähnten schlesischen Kurorten dar und kontextualisiert sie im Rahmen der Habsburger Monarchie, und zwar mittels der Beispiele von Marienbad, Karlsbad, Bad Gastein oder Baden bei Wien.

Die erste und wichtigste Aufgabe des neuangestellten Polizeikurinspektors bildete die genaue Kenntnis aller Fremden im Kurort, insbesondere in Bezug auf ihre Denk- und Handlungsweise. Die Mittel zur Erreichung dieses Zweckes stellte wiederum die ordentliche Evidenzhaltung der Kurgäste mittels der Meldezettel, Passprotokolle oder Passierscheine, die Meldepflicht seitens der Unterkunftgeber sowie die Untersuchungen geheimer Mitarbeiter in Gräfenberg. Darüber hinaus spielte die geheime Korrespondenzkontrolle bei der Überwachung der ausgewählten Personen eine wichtige Rolle.

Die Anwesenheit von Baron Wesselényi als eines österreichischen Staatsgefangenen und später amnestierten politischen Dissidenten stellte ein hochwichtiges Phänomen für die Institutionalisierung der PKI und zugleich einen Prüfstein für den neuen Kurinspektor dar. Die geheime politische Kontrolle in Freiwaldau und Gräfenberg wurde insbesondere auf der Ebene der Fremden-, Passanten und teilweise der Korrespondenzkontrolle erfolgreich eingeführt, wobei die spätere Errichtung der militärischen Badeinspektion und des militärischen Assistenz-Detachements für die PKI eher ein wichtiges Instrument zur Aufrechterhaltung öffentlicher Ruhe und Ordnung darstellte. Sowohl die exponierte Lage des Kurorts als auch die personelle Unterbesetzung der PKI ließen allerdings ein omnipotentes Überwachungsideal fern von der Realität erscheinen.

Mgr. Michal Chvojka, Ph.D.
Centrum II, 94/57, 018 41 Dubnica nad Váhom
e-mail: chvojkam@yahoo.de